

HET VERLANGEN, met getuigenis van gevangenen

Beste vrienden,

Mijn antwoord is “ja”, maar wat is de vraag?, zei Woody Allen.

Er zijn vele vragen en in ons onvermijdelijke consumentenbestaan, evenals in ons intellectueel functioneren, zijn de meeste vragen zeer concreet en beantwoorden aan een behoefte, een begeerte of een op te lossen probleem. Hoeveel kost deze computer? Drink je een glas wijn? Moet er bespaard worden om de economie te redden of omgekeerd? Dergelijke vragen krijgen een min of meer sluitend antwoord, soms mits enig denkwerk en gissend afwegen.

Er zijn anderzijds ook “levensvragen” en kardinaal Danneels zei ooit in nog mediagenieke tijden bij een interview: “mensen hebben levensvragen en wij hebben het antwoord”. Abraham Heschel, een joods godsdienstfilosoof, is genuanceerder en zegt op de eerste bladzijde van zijn boek “God zoekt de mens” dat de godsdienstfilosofie de vragen terug moet vinden waar de godsdienst een antwoord op is. Met andere woorden: we kennen wel veel antwoorden maar we weten niet meer op welke vragen. En wie heeft dan nog interesse?

Deze cyclus rond “Verlangen” met hoofdletter is duidelijk een poging om naar de levensvragen te peilen, hun oorsprong, hun relatie tot behoeftes en begeertes, hun invloed op ons leven.

Mij werd gevraagd om, in het kader van deze cyclus, te reflecteren over een ervaring, 1 jaar geleden, met “Tralies uit de weg”, gesprekken met gevangenen.

Toen, bij het eerste contact, vrijwilligers en gevangenen zich aan mekaar voorstelden, wist, behalve de gespreksleidster, niemand waartoe dit zou leiden. De gevangenen maakten allereerst van de gelegenheid gebruik om al hun beknotte behoeftes en hun frustraties op tafel te leggen. Voor een douche moest dagen op voorhand toestemming gevraagd worden, iemand werd kort na zijn internering, nog in volle crisis en zonder enige uitleg, naar een andere cel overgebracht, bij een andere celgenoot. Problemen met maaltijden, medische verzorging, bezoeksregeling, verveling, enzovoort, de onvervulde behoeftes zijn legio, de begeertes moeten pijnlijk ontwend worden. Wie weet of wij daar waren om voor hen bij de gevangenisdirectie een beter leefregime te bekomen. Hun eerste behoefte en opzet was duidelijk om ons tot compagnons te maken in verontwaardiging en medevoelen uit te lokken met hun niet benijdenswaardige situatie.

Na de kennismaking werd ons gevraagd om uit tientallen uitgestalde foto's er één of enkele te kiezen die ons herinneren aan onze kindertijd of jeugd en te vertellen waarom we die bepaalde foto kozen.

Eén onder de gevangenen, ongeveer dertig jaar oud, waarschijnlijk opgepakt voor drugsfeiten, heb ik bij een vorige toespraak al eens vermeld. Hij had geen achtergrond, geen grond onder de voeten. Ouders waren gescheiden, vader afwezig, vervangen door wisselende “marokkanen”, moeder was dronken. Gevraagd naar een vertrouwensfiguur uit de jeugd kregen we enkel een vragende blik te zien. Er was thuis geen interesse voor hem en er werd niets van hem verwacht maar hij had toch een beroepsdiploma, had gewerkt en kreeg bezoek van een vriendin. Hij koos twee prenten: de eerste van een kaartenhuisje, de tweede van een gelukkige familie, vader, moeder en drie kinderen. Beelden van zijn verlangen en van zijn angst dat, eenmaal buiten en vrij, hij niet in staat zou zijn om het verlangde leven op te bouwen en stabiel te houden.

Een ander was een zestiger. Tientallen jaren had hij gewerkt als postbode, was dagelijks zeer vroeg opgestaan, had voor zijn gezin gezorgd en was een man met goede sociale contacten. Ondertussen was hij alleenstaand, wellicht gescheiden. Met één dochter had hij geen contact meer, de andere

kwam hem wekelijks bezoeken. Hij zat amper één maand in de gevangenis, in voorarrest. Hij koos een prent met beeld van een macho-gespierde man met moto en vertelde dat zijn zoon enkele jaren voordien met zijn moto verongelukt was. Hij kreeg dit niet verwerkt, raakte verbitterd en gemarginaliseerd en heeft een maand voor onze eerste ontmoeting iemand vermoord. Hij was verbijsterd om wat hij had kunnen doen en ging gebukt onder het onherstelbare. Hij zag niet in hoe hij, na zijn latere vrijlating, nog op straat en onder de mensen zou kunnen of durven komen.

Bij de laatste van de vijf ontmoetingen zei de dertiger, tot mijn stomme verbazing, dat hij in de gevangenis elke dag graag opstond. Ik kan mij nauwelijks voorstellen één ochtend in de gevangenis wakker te worden. Hij had blijkbaar meer schrik voor de toekomst dan probleem met zijn huidige leefwereld. Onze zestiger weende nog steeds bitter om het verlies van zijn zoon, leefde in crisis na het recente gebeuren, zag wellicht nog geen toekomstperspectief, maar werd getroost door het begrip en de hulp van een celgenoot, door het wekelijkse bezoek van zijn dochter en was zeer dankbaar voor onze aanwezigheid die zijn isolatie uit de maatschappij doorbrak. Hij keek telkens uit naar de samenkomst.

En vorige week las ik in de krant dat in de gevangenis van Ieper een man die veroordeeld was na een dubbele moordpoging op zijn vroegere vriendin en haar nieuwe gezelschap zelfmoord had gepleegd.

Vooraleer hierover na te denken lees ik de eerste zin uit een gedicht "Andante" van Anna Enquist:

"Als de tocht niet meer gaat naar de
plaats waar alles weer goed komt,
wat houdt haar gaande?"

Het onderscheid tussen behoeftes, begeertes en levensvragen kan in een gevangenissituatie met versterkt contrast zichtbaar worden. Behoeftes leiden tot concrete vragen en krijgen een sluitend antwoord. Deze vragen verdwijnen met het antwoord: "hoe lang moet ik nog zitten?" "Tien jaar". Weg is de vraag. *Levensvragen* daarentegen zijn *vragen om van te leven* en mogen niet door een sluitend antwoord ongedaan gemaakt worden, zo niet verdwijnt het leven zelf. Het antwoord is het leven zoals het zich afspeelt en eenieder moet zijn eigen antwoord geven. Goed opgevoed sinds kinderjaren worden wij als volwassene toch verondersteld zich onze gedragsnormen zelf eigen te maken. Binnen de grenzen van de andere geven wij zelf vorm aan onze seksualiteit. Hebt u een kind, geboren met een ernstige ziekte of handicap, liefdevol aanvaard dan mag u bij een volgende zwangerschap, of vóór die zwangerschap toch wel vragen stellen? Niemand mag antwoorden in uw plaats.

Zoals de concrete vraag verdwijnt met het antwoord zo verdwijnt de begeerte of behoefte door zijn bevrediging, tot ze terug de kop opsteekt, zo is nu eenmaal het leven. *Het verlangen daarentegen heeft een grond die niet verdwijnt*. Het Egidiuslied zingt "mi lanct na di, gheselle min". In "verlangen" zit lang: Mi lanct, het zal lang duren, het zal zelfs niet eindigen. Het verlangen verdwijnt niet bij contact met het verlangde, integendeel, het verlangde voedt het verlangen. Mijn tuin doet mij houden van een tuin, mijn geliefde leert mij liefhebben. Al reikt het naar de hemel, het grote Verlangen komt niet uit de hemel gevallen. Het is voortgekomen uit de drift om te bestaan maar kan van dit bestaan loskomen en zich bevrijden van materiële behoeftes, affectieve en emotionele begeertes en persoonlijke ambities. Ze heeft niet noodzakelijk meer een concreet doel, ze kan uitgezuiverd en daardoor bevrijdend worden, soms in een diep religieuze beleving, soms in een bevrijd atheïstisch denken. "Verlangen naar het verlangen: is dat niet de liefde?" vroeg De Saint Exupery.

Het verlangen als drift om te bestaan kan ons misleiden en gevangen zetten tot in de gevangenis toe, bevrijdend kan ze de mens naar grote hoogte voeren maar ook kan de herinnering aan het verlangen dat onherstelbaar onbereikbaar is geworden tot een zogenaamde wanhoopsdaad leiden.

“Als de tocht niet meer gaat naar de
plaats waar alles weer goed komt,
wat houdt haar gaande?”

Ik eindig met de laatste regels van het gedicht van Anna Enquist:

“De straatstenen houden haar gaande.
Haar hakken
slaan vuur uit de tegels
Dat zij gaat
houdt haar gaande. Zij gaat”.

Jacques Goethals,
De Lier – 29 september 2013